

ऑपरेशन सफेद सागर - तलवार - विजय!

“ज्यावेळी एखादं खतरनाक ऑपरेशन असतं किंवा युद्ध अगर युद्धसदृश परिस्थितीत आयुष्याची शाश्वती नसते, परत कुटुंबाची भेट होईल वा नाही माहीत नसतं, अशावेळी कुटुंबाला पत्र लिहायला सांगितलं जातं. सैनिक व अधिकारी सारेच असं पत्र लिहितात. ऑपरेशन संपलं आणि तो सैनिक वा अधिकारी सुरक्षित असेल तर ती पत्रं फाडून टाकली जातात. मात्र दुदैवानं तो परत आला नाही तर ते पत्र फॅमिलीकडे रवाना केलं जातं.”

सन १९९९च्या मे महिन्यात कारगिलयुद्धाला तोंड फुटले. त्याचा शेवट जुलैमध्ये झाला. या युद्धाचे स्वरूप सुरुवातीच्या काळात 'युद्ध' या टोकाच्या भूमिकेचे नव्हते. पाकिस्तानचे काही घुसखोर भारताची हद्द ओलांडून हिमालयाच्या काही शिखरांवर जसे कारगिल, द्रास, बटालिक या भागांत अतिक्रमण करत आहेत, त्यांना तिथून हुसकावून लावावे अशी साधीसरळ भूमिका होती. परंतु प्रत्यक्षात नियंत्रणरेषाच ताब्यात घेण्याचा प्रकार उघड झाला, घुसखोरांऐवजी सशस्त्र सैनिकांनीच त्यांच्या इराद्याचे दर्शन घडवले, तेव्हा त्याची परिणती युद्धात झाली. पाकिस्तानचा हा नियोजनपूर्वक इरादा हाणून पाडण्यासाठी भारतीय फौजांनी जी अतुलनीय कामगिरी पार पाडली, तिचे वर्णन गौरव, अभिमान वाटावा असेच आहे, या घटनेला आता २३ वर्षे होत आलीत, तरीही त्या विजयाचा अभिमान आपल्या हृदयात कायम आहे. २६ जुलै हा आपण विजयदिवस साजरा करतो, तेव्हा कारगिलचे युद्ध आपल्या नजरेसमोर उभे राहते. त्याच्या स्मृती पुन्हा जाग्या होतात. कारगिलचा तो संघर्ष कसा लढला गेला. त्यासाठी भारतीय फौजांनी आपल्या प्राणांची बाजी कशी लावली, अतुलनीय साहस आणि शौर्याचा कस कसा पारखून घेतला, त्यावेळेची भौगोलिक परिस्थिती कशी होती, सीमा भागात असणाऱ्या शिखरांना कोणती नावे आहेत, असा मोठा पट या युद्धाच्या निमित्ताने आपल्यासमोर आला आहे, 'अशक्य ते शक्य...' कारगिल संघर्ष' या पुस्तकरूपात.

या पुस्तकाची विभागणी तीन विभागांत केलेली आहे. त्यामुळे त्याला सुटसुटीत असे नेमकेपण आले आहे. कारगिलयुद्ध हे काही सपाटभूमीवरील दोन शत्रूंचे समोरासमोर लढले गेलेले युद्ध नाही. द्रास सेक्टर, तोलोलिंग, कौबाल गळी आणि झुलु स्पुर, बटालिक सेक्टर, खलुबार, हनीफ सेक्टर, ककसर सेक्टर अशा वेगवेगळ्या पर्वतीय भागात दुर्गम, बिकट शिखरांवर चढाई करून खेळले गेलेले हे युद्ध आहे. या प्रत्येक ठिकाणी पाकिस्तानी सैनिकांशी मुकाबला करून ती शिखरे ताब्यात घेण्यासाठी वेगवेगळ्या सैनिकांच्या तुकड्या रवाना कराव्या लागलेल्या आहेत. सगळ्यात कहर म्हणजे पाकिस्तानी सैनिक शिखरावर असल्याने त्यांना चालून येणाऱ्या भारतीय फौजांची टेहेळणी करणे शक्य होते, तर शत्रूला चकवून त्यांच्यापर्यंत पोहोचण्याचे खडतर आव्हान भारतीय फौजेसमोर होते. त्यामुळे यश आणि जीवितहानी व्यस्त प्रमाणावर गेली. अशा परिस्थितीत हवाई दलाची मदत आणि वादग्रस्त

ग्रंथपान

चांगदेव काळे

संपर्क : ९८६९२०७४०३

अशक्य ते शक्य
अनुराधा गोरे

वाक्यात सगळे संदर्भ गोठून जातात.

वीरमाता अनुराधा गोरे या पुस्तकाच्या लेखिका आहेत. या पुस्तकासाठी त्यांनी जे हयात आहेत आणि ज्यांनी या युद्धात सहभाग घेतला होता. अशा अनेकांच्या भेटी होऊन संदर्भ गोळा केले आहेत. त्या त्या ठिकाणाचे नकाशे मिळवलेले आहेत. ज्यांनी या युद्धासंबंधी लिहिलेले आहे, त्यांच्या पुस्तकांचा संदर्भ म्हणून उपयोग केला आहे आणि त्याचवेळी त्या प्रदेशाची प्रत्यक्ष पाहणी केलेली आहे. कोणकोणते युनिट त्या ठिकाणी तैनात केलेले होते, त्यांची यादी सोबत जोडली आहे. विशेष म्हणजे प्रत्येक हालचालीचा वृत्तांत देताना तारखा आणि नावांचाही समावेश केलेला आहे. सैनिकी आस्थापना आणि राजकीय आदेश यांच्यातला समन्वयाची आवश्यकताही त्यांनी अधोरेखित केली आहे.

अनुराधा गोरे या सिद्धहस्त लेखिका आहेत, सैन्य आणि सैनिक हा त्यांच्या हृदयातला एक हळवा कप्पा आहे. देशभक्ती, मातृभूमी सैनिक हे त्यांच्या लेखनाचे मुख्य विषय आहेत. त्यांनी लिहिलेली पुस्तके याच उज्ज्वल परंपरेतील आहेत. 'अशक्य ते शक्य' हे पुस्तक त्याचाच एक भाग म्हणता येईल.

शिरीष घाटे यांनी या पुस्तकाचे अंतरंग मुखपृष्ठावर साकारले आहे.

मूल्य ४५० रुपये सवलतीत ३०० रुपये

नाटकाचा मिति संदर्भग्रंथ

“नाटक हा आपल्या सगळ्यांचा जिह्वाळ्याचा विषय. संहितावाचन असो वा रंगमंचावर सादर होणारा प्रयोग असो. त्याबाबतच्या येणाऱ्या प्रतिक्रिया या वेगवेगळ्या असतात. उत्तम-आवडले, ठीक-बरे-पूर्ण समाधान मिळाले नाही, अंभ - अजिबात आवडले नाही, या स्वरूपाच्या. यात एक प्रश्न असा असतो, या प्रतिक्रिया संहितेबाबत आहेत, की प्रयोगाबाबत, की दोन्हीहीबाबत? प्रत्येकाचा पिंग वेगळा तशा प्रतिक्रिया. यात हेही लक्षात घ्यावे लागते, की नाटक हा काही एका घटकापुरता मर्यादित असलेला आकृतिबंध नाही. त्यात संहितेला प्रकट स्वरूपात सादर करताना अनेक घटकांना सोबत घ्यावे लागते. या सगळ्यांना अनुसरून प्रतिक्रिया अपेक्षित असते. परंतु तसे घडत नाही, त्याला अनेक कारणे आहेत. ही कारणे कोणती याची माहिती आणि एकूण नाटक याविषयीचे विवेचन असलेले पुस्तक ग्रंथालीने प्रकाशित केले आहे, त्याचे नाव आहे ‘नाटक - काही निरीक्षणे काही निरीक्षणे’. त्याचे लेखक आहेत प्र.ना. परांजपे.”

या पुस्तकाची मांडणी विषयानुरूप तीन विभागांत केलेली आहे. १) नाटक : काही निरीक्षणे, २) काही नाट्यप्रयोग-परीक्षणे, आणि ३) काही नाट्यपुस्तक-परीक्षणे, या तीनही विभागांत केंद्रस्थानी आहे ती समीक्षा. ही समीक्षा अर्थातच नाट्यसमीक्षा या अर्थाने पाहताना तिचेही तीन मुख्य भाग लेखकाने स्पष्ट केलेले आहेत.

१) नाट्यविषयक तात्त्विक विचार, २) नाट्यसंहितांची (किंवा नाटकाच्या पुस्तकांची) समीक्षा आणि ३) नाट्यप्रयोगाची समीक्षा. पैकी ‘मराठीतील नाट्यसमीक्षेतील सर्वात असमाधानकारक व उपेक्षित दालन म्हणजे नाट्यप्रयोगसमीक्षा’ असे निरीक्षण लेखकाने नोंदवलेले आहे आणि याच विषयावर मान्यवरांच्या उपस्थितीत एक परिंवादा खंडाळा येथे तीन दिवस आयोजित केलेला होता, त्या चर्चेची फलश्रुती यात दिलेली आहे. नाटकाकडे पाहण्याची दृष्टी आणि एकूण नाटक याचे सुंदर विवेचन वाचताना एक नवे दालन आपल्यासमोर उलगडत जात आहे, असे प्रकर्षाने जाणवते.

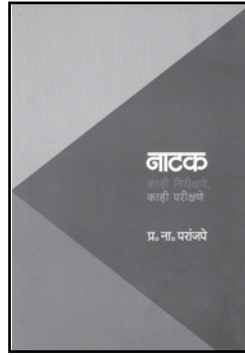
नाटक आणि एकांकिका यांच्यातील फरक स्पष्ट करताना ‘एकांकिका’ या संज्ञेला ते पर्यायी तरीही चपखल संज्ञा ‘लघुनाटक’ सुचवतात. लघुकथा, लघुनिबंध त्याप्रमाणे ‘लघुनाटक’ ही संज्ञा अधिक सयुक्तिक. तसेच, नाटकाला स्वतःची गती असते. नाटक व लघुनाटक यांच्यातील भेद या गतीभोवती केंद्रित झालेला असतो, परंतु ‘गती’ या परिमाणाची दखल मराठी नाट्यसमीक्षेने फारशी घेतलेली नाही, असे निरीक्षण येथे नोंदवलेले आहे.

कॅथार्सिस, मेलोड्रामा, संगीत नाटक, ऑरिस्टॉटलचे पोएटिक्स यांच्याविषयीचे विचार स्वतंत्र लेखाद्वारे मांडलेले आहेत. वि.स. खांडेकर आणि वसंत कानेटकर यांचा नाटककार म्हणून झालेला प्रवासही या विभागात वाचायला मिळतो.

ग्रंथपान

नाटक - काही निरीक्षणे
काही निरीक्षणे
प्र.ना. परांजपे

दुसरा भाग हा नाट्यप्रयोगांच्या परीक्षणाचा आहे. घाशीराम कोतवाल, अश्रूची झाली फुले, अखेरचा सवाल, हे बंध रेशमाचे, कट्यार काळजात घुसली यांसारख्या सोळा नाटकांचे परीक्षण या विभागात आहे. नाट्यप्रयोगातील पात्रांची योजना, संवाद, दृश्यता, भाषावैभव, विषयाची विविधता, अभिनय असा सर्वांगीण विचार मांडताना कुठे अशी फसगत झालेली आहे, कुठे काही प्रश्न कसे अनुत्तरीत राहिले, नाटककार म्हणून त्यांचा दृष्टिकोन कसा व्यक्त झाला आहे यांच्या नेमक्या जागा त्या त्या लेखात स्पष्टपणे दाखवलेल्या आहेत.

नाट्यपुस्तक-परीक्षणे या तिसऱ्या विभागात कानेटकरांची ऐतिहासिक नाटके, एलकुंचवारांच्या कथानकमुक्त एकांकिका, नटसम्राट यासह तेरा लेख आहेत. कानेटकरांच्या ऐतिहासिक नाटकांच्या संदर्भात भाषेचा उल्लेख करून लेखक म्हणतात, ‘कानेटकरांची बहुतांश पात्रे ‘नमुनेदार’ पातळीवर राहतात. ‘व्यक्ती’ होतच नाहीत. भाषेला ‘व्यक्तिगत’ बनवू शकणारा नाटककारच नाटकाला अतिरंजिततेच्या पलीकडे पोचवू शकतो, असे कानेटकरांच्या त्या बाबतीतल्या अपयशावरून म्हणावेसे वाटते.’

‘नाटक’ याच विषयावर समग्रपणे विचार मांडणारे हे पुस्तक नाट्यरसिक व नाट्यअभ्यासक यांच्यासाठी उत्तम संदर्भग्रंथ ठरावे. यात समावेश असलेले सर्व लेख सत्यकथा, मनोहर, सोबत यासारख्या दर्जेदार नियतकालिकांत यापूर्वी प्रसिद्ध झालेले आहेत. लेखांत व्यक्त झालेले विचार हे

अनेक संदर्भांनी अलंकृत झालेले आहेत. त्यात स्पष्टपणा आणि अभ्यास आहेच, त्याचबरोबर जे मर्यादेच्या कक्षांना झुगारणारे दिसले त्यावर बोट ठेवताना इजा होणार नाही याचीही त्यांनी खबरदारी घेतलेली आहे.

या पुस्तकाला नाटककार महेश एलकुंचवार यांची प्रस्तावना लाभलेली आहे. ही प्रस्तावना म्हणजे प्र.ना. परांजपे आणि नाटक यांच्यावरील सुंदर अभ्यासनीय असा एक लेखक म्हणता येईल. ते लिहितात, ‘ह्या पुस्तकातले सर्वच विवेचन कमालीच्या प्रवाही, सुंदर, सुलभ भाषेत आहे. अगदी अनोळखी संकीर्ण वाङ्मयीन कल्पनाही ते ज्या सहजगतीने सांगतात त्याचे वाचन न थांबता करता येते.’

मुखपृष्ठावर रंगमंच आणि प्रकाशयोजना यांची नेपथ्याच्या दृष्टिकोनातून केलेली योजना आशयाच्या अंतरंगाशी घेऊन जाते. गिरीश सहस्रबुद्धे यांची कल्पकता सहजपणे मनाला भावते.

मूल्य ३५० रुपये सवलतीत २०० रुपये

जन्ममृत्यूचा भवसागर तरून जाण्यासाठीची उपदेशनौका

“कुठल्यातरी कारणाने दुःख होते तेव्हा ते भोक्ताभावाने भोगल्याने दुःखाचे संवर्धन होते, परंतु त्याला सामोरे गेल्यास, साक्षीभाव ठेवल्यास दुःख कमी होते. साधनेदरम्यान दुःखद संवेदना अनुभवताना तिच्याकडे तटस्थपणे, साक्षीभावाने पाहिल्यास म्हणजे भोक्ताभाव ठेवला नाही तर ती पीडा किंवा दुःख हळूहळू कमी होत जाऊन पूर्णपणे संपलेले असते हे प्रत्यक्ष साधनेदरम्यान अनुभवले आहे.”

सुख आणि दुःख या दोन संकल्पना प्रत्येकाच्या आयुष्याला व्यापून असतात. सुख ही आनंददायी अनुभूती ठरते. प्रत्येक जण त्याच संकल्पनेचा पाठपुरावा करताना दिसतो. दुःख ही या नात्याची दुसरी बाजू आहे. सुखी नाही तो दुःखी, त्यापासून चार हात दूर राहण्याचा प्रत्येकाचा प्रयत्न असतो तो त्यामुळेच. या दुःखाचे मूळ कुठे आहे, याचा शोध घेतला तर येऊन थांबतो. ‘तृष्णा’ आणि ‘आसक्ती’ यांच्यापाशी. या तृष्णा चार प्रकारच्या असतात. पहिली आसक्ती तृष्णेची. दुसरी, ‘मी’ आणि ‘माझे’बद्दल. तिसरी, आहे आपले तत्त्वज्ञान, दैवत, परंपरा, आणि चौथी, आपली कर्मभाडे, रीतीरिवाज. या चार आसक्ती आपल्या दुःखाचे मूळ आहे. आपल्याला सुख हवे असेल तर हे मूळ दूर करणे अपरिहार्य ठरते.

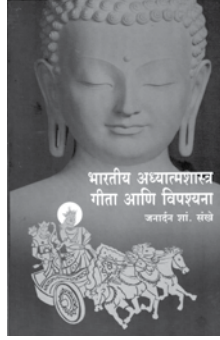
हे मूळ दूर करणे शक्य आहे का आणि असेल तर ते कसे, असा प्रश्न त्यातून निर्माण होतो. तर या प्रश्नाचे निराकरण आपल्याला सापडेल. ‘भारतीय अध्यात्मशास्त्र-गीता आणि विपश्यना’ या पुस्तकात. या पुस्तकाचे लेखक आहेत जनार्दन शां. संखे. संखे हे चार्टर्ड इंजिनीयर आर्किटेक्ट आहेत. कन्सल्टिंग इंजिनीयर आणि बिल्डिंग बांधकाम हा त्यांचा व्यवसाय आहे. काही काळ लेक्चरर म्हणूनही त्यांनी सेवा केलेली आहे.

पुस्तकाच्या शीर्षकावरूनच लक्षात येईल, अध्यात्म, गीता आणि विपश्यना असे तीन विषय यात आलेले आहेत. यांच्याविषयी लिहिण्याचा उद्देश लेखकाने स्वानुभवावर नमूद केलेला आहे, ‘गीताउपदेश व विपश्यनासाधना म्हणजे अध्यात्म व योगशास्त्राने मला जे समृद्ध जीवन अनुभवायला मिळाले ते सर्वांना मिळावे व ते कसे मिळाले ते वाचकापर्यंत न्यावे.’ समृद्ध जीवन म्हणजे भौतिक सुख असताना-नसताना शरीर निरोगी आणि मन शांत व समाधानी असेल तर ते समृद्ध जीवन अर्थातच त्यासाठी दोन महत्त्वाची साधने आहेत, गीता आणि विपश्यना. या दोन्हीचा संबंध आहे तो मनाशी. मन हे चंचल आणि तितकेच स्वैर असते. शंका-समाधान-स्थैर्य या अवस्थांतून मनाला वळणावर आणले जाणे आवश्यक ठरते. अर्जुनाची संभ्रमावस्था आणि ती दूर करण्यासाठी श्रीकृष्णाने केलेला उपदेश यात अंतर्भूत आहे अध्यात्म. हे अध्यात्म नीट समजून घेतले नाही तर मनाची संभ्रमावस्था दूर होणार नाही. आणि ती दूर झाली नाही तर मनाच्या तळाशी असणारे दुःखही अज्ञानामुळे

ग्रंथपान

भारतीय अध्यात्मशास्त्र गीता आणि विपश्यना जनार्दन शां. संखे

कायम राहिल. त्यामुळे अध्यात्म समजणे आणि त्याप्रमाणे वागणे म्हणजेच आध्यात्मिक किंवा धर्माने वागणे होय.

गीता आपल्याला परिचित झाली ती ज्ञानेश्वरीमुळे. तिच्यातले अठरा अध्याय हे वेगवेगळे योग आहेत. मानवी जीवन, अध्यात्म, सुखदुःख यांचे विवेचन उपदेशाच्या स्वरूपात मांडलेले आहे. तरीही शेवटी ते मनाच्या अवस्थेशी येऊन थांबलेले आहे. मन संयमित असणे, अध्यात्म समजून घेणे यावर अधिक भर असल्याचे यातून दिसून येते. या सगळ्याचा अन्वयार्थ लेखकाने आपल्या चिंतनातून लावलेला आहे. गीतेमधील श्लोक आणि त्यांचा अर्थ स्पष्ट करताना आपल्याला जाणवणाऱ्या आकलनाच्या पातळीवरील अर्थ आपल्या विषयाशी कसा अनुरूप आहे याचे विवेचन थेट अनुभवाशी जोडलेले आहे. त्यामुळे गीता ही केवळ उपदेश नाही, वेदाचे सार नाही, तर जीवनाचे लौकिक सार असलेली अनुभूती आहे. तिचे व्यापक विश्वरूप असलेली गाथा आहे. जन्ममृत्यूच्या पलीकडे दर्शन घडवणारा प्रकाश आहे. लेखक त्या प्रकाशाच्या वाटेने विपश्यनेच्या दिशेला प्रवास करत आलेले आहेत.

विपश्यनासाधना हा दुःख निवारण्याचा मार्ग आहे, जो सिद्धार्थ गौतम यांनी शोधून काढला. या ज्ञानमार्गामुळे ते स्वतः जीवनमुक्त झाले, बुद्ध झाले आणि अनेकांना ही साधना शिकवून जीवनमुक्त केले.

विपश्यना या शब्दाचा अर्थ विशेष रूपाने पाहणे. पश्यना म्हणजे पाहणे, आपल्याच मनचक्षूंनी आतल्या आत डोळे बंद करून आपल्याच मनाने आपल्या शरीरपिंडात पाहणे. मनाची एकाग्रता हा विपश्यनेचा पहिला भाग तर दुसरा भाग वैश्विक सत्यावर आधारित आहे. तिची व्याप्ती शील, समाधी व प्रज्ञा या प्रमुख पैलूंवर आधारित आहे. तिच्या साधनेने सर्व विकारांचा हळूहळू विलय होत दुःखमुक्त जीवन जगता येते.

विपश्यनेविषयी लेखकाने सविस्तर असे विवेचन या पुस्तकात दिलेले आहे. स्वानुभव या पाठीशी आहे. त्यामुळे आधी केले, अनुभव घेतला, मग इतरांना सांगितले असे हे लेखन आहे. आपल्याला जे अनुभवाला आले, त्याचा उपयोग आणि अनुभव इतरांना व्हावा, हा या लेखनाचा हेतू आहे. या विषयी असणारे प्रश्न आणि शंका यांचेही त्यांनी निराकरण केलेले आहे. भगवान बुद्धांची शिकवण थोडक्यात विचार केलेली आहे आणि मार्ग दाखवला आहे, ‘गौतम बुद्धाने सांगितलेली ही साधना शिकून, सराव करून व भगवान श्रीकृष्णाने सांगितलेला उपदेश अमलात आणून हा भवसागर तरून जाणे सहज शक्य आहे.’ या पुस्तकाला डॉ. रविन थत्ते यांची समर्पक अशी प्रस्तावना लाभलेली आहे. बुद्ध आणि ज्या रथावर श्रीकृष्ण सारथ्य करत आहे, तो अर्जुनासह असलेला रथ मुखपृष्ठावर योजून सुंदर व आशयघन मुखपृष्ठ सजवले आहे शिरीष घाटे यांनी.

मूल्य २५० रुपये सवलतीत १५० रुपये

प्रत्येकाच्या मनामनातला पाऊस!

“येतो म्हणताना आला पाऊस
सोबत घेऊन मातीचा वास
थेंब पडताच वाटे धरणीस होतो
जन्मल्याचा पुन्हा भास

बघ दाटून आले ढग आकाशाच्या वेशीपाशी
देतील ते हाक मातीला एका नव्या जन्मासाठी”

‘पाऊस’ या एकाच विषयावर भरभरून लिहिले गेले आहे. हा ऋतूच असा आहे तो नेहमी ताजा असतो. त्याचे येणे हे एकट्या पावसाचे नसते, सृष्टीसुद्धा त्याच्यासोबत नव्याने जन्म घेत असते. प्रतिभावंतांच्या बहराला तर नवा साज चढतो. त्याचे स्वागत करायला अवघे विश्व हात जोडून उभे असते. त्याच्यासोबत असताना वयालाही विसर पडलेला असतो आणि त्याची विविध रूपे! सर्वच अवर्णनीय असते. उरतो तो सुंदर भास, असते ते सुंदर स्वप्न! असा हा सुंदर मनोहारी पावसाचा स्वर्गीय थाटाचा खजिना घेऊन आले आहेत. कवी मोहन काळे, ‘थेंबांनी विणली नक्षी’ या कवितासंग्रहाच्या रूपाने.

प्रत्येकाच्या ठायी गुण असतात. काही चांगले, काही वाईट. नावच ठेवायचे झाले तर अवगुणसुद्धा म्हटले जाते आणि गुणापेक्षा त्या उणिवेवर पहिले बोट ठेवले जाते किंवा त्याचीच चर्चा अधिक होते. पावसाकडे असा एक गुण आहे, वेळेवर आगमन करण्याबाबतची उदासीनता! तो ठरल्या दिवशी सात जूनला आला तर आनंद होतोच, पण त्याचे म्हणावे तसा कौतुक होताना दिसत नाही. परंतु त्याने हा मुहूर्त टाळला, की लगेच चर्चला सुरुवात होते. लोकांना कौतुकापेक्षा अवगुणाचे वाभाडे काढायला आवडत असावे. कवी पावसाच्या या उदासीनपणाबद्दल, अनिश्चिततेबाबत, त्याच्या रुसव्याफुगव्याबाबत मात्र अशी कुठली तक्रार करत नाही तर त्यातल्या ज्या रिकाम्या जागा आहेत, त्यांची भावभावना, संवेदना, आर्तता, हुशर अशा मनाच्या अवस्थांनी भरपाई करत व्यक्त होत जातो. असे का होत असावे, या प्रश्नाच्या मुळाशी येतो. यात उत्तरांची लांबलचक यादी तयार होते. झाडांची कत्तल, त्यांच्या जागी नवीन झाडांची लागवड न करण्याची वृत्ती, पाणी अडवा, पाणी जिरवाबाबतची उदासीनता अशा रूक्ष वातावरणात कुठला पाहुणा मुक्कामाला येईल? मग त्याची वाट पाहणे वगैरे आले ते वेगळे. अशावेळी कवी थेट त्यालाच त्याच्या लेट येण्याविषयी प्रश्न विचारतो. “का येतोस दिवसेंदिवस तू असा लेट?”

अवघे विश्व त्याच्या एका थेंबासाठी आसावलेले असते. त्याची आर्तता कवी मांडतो, ‘किती पाहावी वाट त्याची। डोळ्यांत नाही उरले पाणी।। न येणाऱ्या पावसासाठी। उरली ओठांत उन्हाची गाणी।।

पावसाची अवकृपा झाली तर काय होते, याचे चित्र, त्याचे अल्पसे येतो याचे चित्र, त्याचे लवकर निघून जाण्यानंतरचे चित्र, अशा चित्रांना कवीने शब्दांतून रेखाटले आहे. ढग, आकाश, जमीन, नदी, नाले, गवत, झाडी या सगळ्यांना सजीव करणारे वेगवेगळे रंग कवीने भरलेले आहेत.

पावसासमोर प्रत्येक जण लहान मूल झालेला असतो. त्याच्या होड्या खेळण्याचे वेड कधीही न संपणारे असते. वाहत्या पाण्यात खेळत जाणारी होडी ही नुसती कागदाची होडी नसते, ती असते प्रत्येकाच्या

ग्रंथपान

थेंबांनी विणली नक्षी मोहन काळे

प्रत्येक ऋतूत ते सुस्नात होण्यासाठी पुन्हा पुन्हा अल्लडपणे पावसाकडे धाव घेतात. त्यांचा अनुभव घेताना मन ओथंबून येते. चिंब होतो. पावसाचा प्रत्येक जगलेला अनुभव आपण पुन्हा जगू लागतो. कवीने पावसाच्या थेंबांनी विणलेली ही नक्षी, कवीची राहत नाही, त्या नक्षीचे आपण थेंब होतो.

या संग्रहातील कविता नदीच्या प्रवाहासारखी प्रवाही आहे. ती कुठल्याही क्लिष्ट खडकाशी ठेचकाळत नाही. तिला स्वतःचा नाद आहे; ती मुक्त आहे पण मुक्तछंदापासून दूर आहे. एकाच विषयाशी ती बांधिलकी ठेवून आहे तशी पुनरुक्ती वा प्रतिमांच्या हव्यापासून दूर आहे. एक नितांत नितळ आणि प्रसन्न पावसाच्या थेंबासारखी आपली वाटावी अशी ही कविता आहे. सर्व प्रभावांपासून मुक्त आहे म्हणूनच ती मोहन काळेची कविता आहे.

प्रा. अशोक बागवे म्हणजे शब्दांच्या आणि वक्तृत्वाच्या पाण्याने चिंब करणारा दाट कृष्णमेघ! त्यांची अभ्यासपूर्ण ओथंबलेली प्रस्तावना या संग्रहाला लाभलेली आहे. ती पुन्हा पुन्हा वाचावी, इतकी आशयसंपन्न आहे.

पाऊस म्हटला की इंद्रधनुष्य, हिरवळ, त्यावर नाचणारे-फुलणारे फुलांचे रंगीबेरंगी ताटवे आणि त्यात दुडूदुडू धावणारे मूल... पाऊस आपल्यासमोर आला आणि त्याला चिंब... असे सुंदर मुखपृष्ठ सतीश भावसार यांनी या समूहास दिले आहे.

मूल्य १५० रुपये सवलतीत १०० रुपये